

Magyar kisebbségek otthon és itthon

Térben és időben

Aki ma a magyarság jövőjén töri a fejét, nem érheti be pillanatnyi benyomásokkal, a rossz hangulat sem készítheti bármiféle következtésre, hanem higgadtan és távlatokban kell tájékozódnia. Még az sem jelent elrugaskodást, ha akár a honfoglalással, sőt, az azelőtti évszázadokkal kezdjük: történetesen a vérszerződéssel mintegy összeállt a nem csak magyar nyelvűeket tömörítő törzsszervezet. Mindazonáltal felvetődik a kérdés, vajon lehet-e tanulságokat levonni a múltból? Akár sötét, akár biztató következtésre jutunk, mindegyiknek megvan a hátulütője, cáfolata.

Vehetjük a reális, tényekből, adatokból levezethető képet, s mégis a bizonyság helyett mindenütt kételkedés üti fel a fejét. Összehasonlítva más népek, nemzetek történetével másutt is hullámzással van dolgunk. Nem elégséges tehát kizárólag „magyar szemüvegen át” szemlélődnünk, hanem azt is kell tekintenünk, hogyan alakult más népek, történetesen a szomszédaink sorsa. A felfelé és lefelé: fejlődés és hanyatlás mindenütt megállapítható, kitapintható, csupán az a kérdés, mikor, milyen helyzetekben következett, ill. következik be a váltás.

A történelmi folyamatok, a magyar századok változásai mellett van valami, ami a tényeket másként láttatja velünk, és pedig az álláspont, lelkület. Vagyis nincsenek minden érzelmi beütéstől mentes következtetések, éppen ezért tudnunk kell róluk, milyen szemszögből, milyen indíttatásból készültek, készülnek a mindenkori „felvételek”.

Amennyiben tudatosítjuk a tények és látásmódjuk kettősségét, összefogottabbak, óvatosabbak leszünk mindenfajta diagnózis felállításával, de még inkább a prognózis megkockáztatásakor. Ha csak a Mohács utáni századokat vesszük is, alig tudunk szabadulni – Kisfaludy Károly szóhasználatában – a „nagy temető” rémétől. Mohács kihatásaiban nem hasonlítható össze a muhi pusztával, habár nem véletlen, ha IV. Bélát második honalapítóként szokták emlegetni.

A tatárdúlás tekintetében felrémlik Baskíria pusztulása, amelynek Juliánusz barát második útján már nem lelte nyomát. Bizonyos körülmények között 1241/42-ben a magyar királyság is arra a sorsra juthatott volna, hiszen a pusztítások arányai erre engednek következtetni. A mohácsi csataterén hasonló módon néhány órán belül veszett el a magyar királyság, amelyet akkor ott, helyben még Szulejmán szultán sem tudhatott. Valójában az előbbi esetben kivonultak a pusztító hadak, az utóbbiban budai „látoga-

tásuk” után csak átmenetileg tértek téli szállásaikra, hogy aztán nem csupán haderővel, de kellő politikai nyomással is maguk alá gyűrjék az oszmánok a két, majd három részre szakadt országot. Mindamellett muhi után életben maradt, Mohácsnál ellenben elhullott a király. Így könnyebb is volt nekik, nem lett megemészthetetlen falat, hosszú távon annyira megnövelte étvágyukat, hogy súlyos harcokban, háborúval kellett őket rábírnai az ország elhagyására.

Ezen a ponton nem kerülhető meg az országlakók belső meghasonlása. Amit nem vittek véghez az ellenséges hadak, elvégezték ők egymással szembeni haragjukban. Vagyis nem csupán külső ellenségek, de ugyanúgy belső ellenzők is gondoskodtak arról, hogy ne állhasson talpra az ország. Bármennyire axiómaként említhető is ez a tényállás, óvakodnunk kell attól, hogy mintegy szükséges velejárójaként könyveljük el ezt a fajta dialektikát. Még ha így volt is, tudnunk kell, más népeknél sem volt ez másképpen; ellenzők, „árulók” mindenütt akadtak és akadnak. Mindezt csak azért említem, hogy óvakodjunk a magyar átoktól, ne essünk a fatalista képzelgés tehetetlenségébe.

Szabadságharcaink, az idegen uralmak elleni felkelések a tiltakozás felkiáltójeleként emelkednek a láthatáron, de ezeket sem árt kérdőjelekkel ellátnunk. Nem mintha bárki is kétségbe vonná felkeléseink értelmét, célját, legfeljebb mikéntjüket és kimeneteleket kell folyton folyvást újra elemeznünk, értékelnünk. Az erdélyi felkelések azon országrész különválásának voltak köszönhetőek, hogy aztán a szükségből erényt kovácsolva az egész királyság, minden országlakó ügyévé nőjék ki magukat. Thököly után II. Rákóczi Ferenc már a királyságból indította felkelését, és „csak” másodlagosan tartotta fontosnak Erdély megszerzését, lényeges volt azonban, hogy nem országrészekért, nem Erdélyért, hanem az egész királyság helyreállításáért indult a küzdelem.

Mint ahogyan még a törökök-oszmánok oldalán is akadtak magyar „együttműködők”, a Habsburgok párthívei is közreműködtek abban, hogy ne jöjjön létre egység, ne érvényesüljön egységes álláspont az „egy haza” fogalmáról, illetve ha szóbeszédként így is volt, más és más szemszögből, más érdekből fogalmazódott meg. Szatmár után volt, lett volna elégséges idő a regenerálódásra. A nyílt harcok, ellenállás után kialakult a *modus vivendi*; ha tágabban mérjük az időt, az országlakóknak közel másfél évszázad állt rendelkezésére ahhoz, hogy kiheverjék az előző másfél évszázad veszteségeit, és az ország felépítését fokozatosan kézbe vegyék. Vannak, akik a XVIII. századot a pihenés, tespedés, hanyatlás koraként szeretik kezelni. Talán mégsem állunk távol a valóságtól, ha úgy tekintjük, a politikai nemzet, felmérve képességeit és az adottságokat, az új körülmények figyelembevételével készült fel, ha nem is tudatosan: innen tekintve a XVIII. század inkább az erőgyűjtés, gyarapodás, előkészület időszakának nevezhető. Nem árt észben tartani, hogy a „reformkor” az azt megelőző évtizedek az 1791/92-es országgyűléssel és az ott kidolgozott „programmal” kezdődött. Nem véletlen – habár sokat váratott magára –, hogy az *operaták* kiadására éppenséggel az 1825-ös országgyűlésen került sor.

Mindaz, ami korábban törvényekben, tettben csapódott le, az éppen említett adottságok következményeként előbb gondolatként, programként fogalmazódott meg. Az új Magyarország nem rögtönzések, tiltakozások sorozatában, hanem a gondolkodó fejekben látomásként született meg. 1848 ennek az évtizedes felkészülésnek volt, lett az eredménye.

1848/49 tragédiája kihatásaiban nem csupán a magyar királyságot érintette, de tanulságul szolgált Ferenc Józsefnek is. Különösen Solferino, majd Königsgrätz után a Habsburgoknak is be kellett látniuk, hogy a magyarok nélkül nem boldogulnak, a bi-

rodalom csakis annak keleti felével együtt számíthat a nagyhatalmi besorolásra és elismerésre. Az 1867. évi kiegyezés máig eltérő megítélésben részesül, valójában mégis úgy kell tekintenünk, a szörnyű mélységek után felemelkedve a kezdet volt. A kölcsönös bizalmatlanság ellenére az egymásrataltság ténye volt mérvadó.

Amennyiben kezdetet említünk, nem árt tudni, hogy ha statikusan ítéljük meg, az álladalom/állam, status bár állományt, bizonyos állapotot, állandóságot jelent, valójában sohasem kész, végleges mű, hanem mint élő szervezet folyamatos változáson, átalakuláson megy keresztül. A kiegyezés korának a Habsburg Birodalom részeként önállóságra szert tett magyar királyságát tehát egyrészt statikus, másrészt dinamikus megítélésben kell szemlélnünk. Voltak, akik véglegesnek tekintették a kialakított együttélést, mások azon törték a fejüket, hogyan lehetne többet kihozni belőle, jelesen Magyarország javára (gondoljunk csak olyan óhajokra, hogy Bécs helyett Budapest legyen a birodalom központja, Ferenc József pedig mint egyúttal magyar király a magyar fővárosba helyezze át székhelyét).

Az I. világháború a teljesen elszámított lutri lett: kiváltó okai túlságosan összetettek ahhoz, hogy kizárólag osztrák–magyar szempontból ítéljük meg őket. Ami a magyar oldalt illeti, Tisza István politikája sokban követte a józan mérlegelés vonalát (román–magyar együttműködés, Bosznia-Hercegovina kérdése), csakhogy a világméretűvé tornyosodott küzdelemben alámerültek a magyar szempontok, érdekek. 1918 minden előrejelzés ellenére harcképtelenné tette a politikai nemzetet. Az előállt helyzetben a nemzetiségi és a szociális kérdés háttérbe szorította az „államérdeket”. A trauma bénultsága lett úrrá. Ezért sem sikerült az antant hatalmakkal szemben felkészülni a békekötésre. A Károlyi-féle köz-, majd a Kun Béla-féle tanácsköztársaság beteg szervezet megnyilvánulásai volt. Hiába kísérlük meg egyesek azokat a hónapokat forradalmi vívmányként feltüntetni, mindenekelőtt a létérdeket kellett volna előtérbe helyezni, azaz biztosítani az (etnikai) határok megvédését. A Károlyi által forradalmasított szociális kérdés elodázhatatlan volt, de a lehető legrosszabb időben hirdette meg. A tanácsköztársaság hónapjaiban kísérleti nyúlként kezelt ország csak azt bizonyította, hogy csődöt mondott az „úri Magyarország”, mígnem Horthy nem a legkedvezőbb körülmények között s nem a legátgondoltabb – igaz, akkor biztosnak ígérkező – visszarendezéssel szándékozott rendbe hozni az országot.

Terület és népesség

E hosszúra sikerült bevezető után mérlegelhetjük a feldarabolás és szétszakítottság állapotát. Magyarország ugyan beletört a II. világháborúba, majd következett a szovjet hatalom, de még itt sem árt a körültekintés: mi lett a sorsuk azoknak az államoknak, akik Hitlerrel szemben igyekeztek megállni a helyüket: Lengyelország, Csehország. Igaz, mindkettő „jóvátételhez” jutott a németek kitelepítésével, Lengyelország meg ezen túlmenően határai nyugatra tolódásával, bár ezzel szemben keleten területekről kellett lemondania a Szovjetunió javára. Végeredményben valamennyi kelet-közép-európai országban újfent bekövetkezett a *gleichschatolás*, csak más előjelekkel és körülmények között.

Mielőtt napjaink vajadásaira térnénk, ismét távlatosan, történelmi arányokban kísérljük meg a kérdés felgöngyölítését. Elég, ha csak hozzávetőlegesen idézzük fel a Kárpát-medencét kitöltő magyar királyságnak a népességre vonatkozó mutatóit. Előbb

azonban utaljunk arra, hogy a Kárpát-medencei „hazának” talán a legnagyobb visszaütője volt, hogy egész területét sohasem tudta belakni a magyar etnikum. Ezért amolyan dekorációnak is felfogható a három tengerrel körülmosott ábrándvilág. A magyar királyok még a Habsburg uralkodók idején is egész sor – valójában címzetes – királyságot véltek magukénak, amelyet Árpád- és egyéb-házi elődeiktől örököltek. Horvátország békés „bekebelezésén” kívül minden terjeszkedési kísérlet átmenetinek bizonyult. Halics/Galicia éppúgy, mint Mátyás király területszerzései. A szétszakítottság megszűntével végül is maradt 325 411 km²-nyi terület (ebből Horvátország-Szlavónia 42 541 km²), ezt kellett aztán – igaz, még a széttagoltság idején elkezdve – belakni, aminek fő vonulatát a Habsburgok nagyméretű településpolitikája jellemezte.

Ebben a viszonyításban nem árt néhány adattal alátámasztani a királyság népességének alakulását. A honfoglalás korában 400-700 000-re tehető az országlakók száma. Az Arany Bulla évében mintegy kétmillió lélekkel számolnak a szakemberek, ez a szám a tatárjárás következtében 1 600 000-re esett vissza. 1370-ben 2,5 millióra emelkedett a népesség, Mátyás király halálakor, ill. a Mohács előtti évtizedekben négymillióra becsülik a létszámot (ezzel szemben Kubinyi András számításai szerint legfeljebb 3 307 225 lelket számlált a magyar királyság). Etnikailag 80 százalékra tehető a magyar nyelvű népesség aránya.

A királyság területi egységének megteremtése a felszabadító háborúk végeztével sem következett be, hanem csak 1867 után vált valóra. Ebben a feldarabolásban (Erdély, Partium, Katonai Határőrvidék, Horvátország) a török hódoltság utánra megfogyatkozott lakosság növekedését főként betelepítésekkel lehetett elérni. Néhány lényegbevágó adat mutatja a kolonizáció eredményességét.

A népesség számának alakulása: 1711: 3 millió (53% magyar); 1790: 8 525 480 (37,7% magyar); 1828: 11 495 536 (40–45% magyar); 1880: 13 749 603 (46% magyar); 1900: 16 838 255 (54,4% magyar) 1910: 18 264 533 (54,5% magyar). Tagadhatatlan az erőteljes fejlődés, emellett a magyar etnikumnak a XVIII. századi betelepítések következtében előállt mélypontról sikerült többségbe kerülnie.

Az I. világháború kimenetele és következményei túlságosan ismertek és mélyen hatnak ahhoz, hogy taglalásukba kezdjünk ehelyütt.

Magyarországot illetően a másodszori teljes vereséggel szembesülve megkerülhetetlen volt a kérdés: miért és megérte-e a hadba lépés Hitler oldalán? Tudjuk, mindez Trianon revíziójaként indult, csupán elszámoltuk az esélyeket. Ez is lutri volt azzal a kockázattal, hogy legyőzetés esetén minden hiábavalónak bizonyul, amit revíziós politikájukban nemzetmentő programként hirdettek meg a Horthy-korszak kormányai. 1945, de főként 1948/49 után még említeni is tilos volt, meg egyébiránt is fulladásig felhalmozódtak a belső bajok. Nem régen az után érdeklődött az egyik kisebbségi magyar, milyen szerepet játszottak a kisebbségek az 1956-os felkelés napjaiban? Meghökkenítő volt számára megtudni: semmilyen. A felkelőknek egyrészt a legkisebb gondjuk is nagyobb volt annál, mint hogy még a magyar kisebbségek ügyét is felkarolják, másrészt hogyan is lehetett ehhez visszanyúlni, mikor ez a kérdés az 1947. évi párizsi békekötéssel lezárult, vagy legalábbis annak nyilvánították.

A rendszerváltozásnak kellett bekövetkeznie ahhoz, hogy átlépje a tudatküszöböt a magyar kisebbségek megoldatlan kérdése. Persze nem árt tudni, Antall József híresé vált szóhasználata nem egészen légből kapott kitétel volt, hiszen nem utolsósorban Ceaușescu gondoskodott arról, hogy köztudatba kerüljön legalábbis az „erdélyi ma-

gyarság”. Már évekkel előtte felhívta a figyelmet Illyés Gyula a szomorú tényre, hogy minden harmadik magyar a jelenlegi országhatárokon kívül él. Csoóri Sándor ezt a információs csapást szélesítette. Vagyis a rendszerváltozás után megkerülhetetlen lett a magyar kisebbségek ügyének felkarolása. Csehszlovákia békés kettéválása, Jugoszlávia szétesése felvetette ugyan a területi revízió kérdését, de hivatalosan nem került napirendre, miután nyilvánvaló volt, hogy nem csupán tovább élt a kisantant szelleme, de a nyugati hatalmak sem akartak szembesülni Trianonban elkövetett tetteikkel. Magyarország függetlenségének megteremtésével elsősorban demokratikus körülmények megteremtéséről kellett gondoskodni, másrészt a szocialista gazdaság után fel kellett építeni a piacgazdaságot.

Más országok, mindenekelőtt az EU-tagállamok számára érthetetlenek és elfogadhatatlanok az országhatárok megváltoztatására irányuló elképzelések. Ezen a téren az 1990 utáni magyarországi politika nagyfokú józanságról tett tanúbizonyságot, hogy annál nagyobb feszültséggel törjön előtérbe a magyar kisebbségek megoldatlan kérdése. Alig lehet magyarázatot találni rá, de a kommunista időszakban még esetenként bizonyos fajta sajnálkozást váltottak ki a romániai, csehszlovákiai, kárpátaljai állapotok, a rendszerváltozás óta viszont nyomban a magyar nacionalizmus újjáéledésével hozakodnak elő nemcsak a szomszédoknál, de a hivatalos EU-politika is legfeljebb elzárkózik, mintsem megértést és megoldási készségeket tanúsítana. Ebben a légkörben roppant kicsi az a mozgástér, amelyen belül érvényesíteni lehet bármiféle elképzelést. Még a létminimumnak megfelelő „autonómia” említése is provokációnak minősül. Megkockáztatható az a feltevés, hogy bár tudat alatt valamennyi érintett ország tartott a magyarok talpraállásától, kifelé, hivatalosan úgy tekintették, hogy Trianonnal visszafordíthatatlan állapotokat sikerült teremteni, amelyeket még „szentesített” is az 1947. évi párizsi békekötés. Nem szabad tehát szem elől téveszteni, hogy a magyar kisebbségek tüskék a többségi államok testében, amiket nem lehet fájdalom (sértődések) felidézése nélkül megpiszkálni. A magyar kisebbségek – és ez ténykérdés – idegen testek, amelyeket egyedül felszívódással lehet kezelni, természetesen hosszú távon. Ez a program szinte abszurd módon éppen a kommunista rendszer összeomlása óta mutatkozik legeredményesebbnek. Vél vagy valóságos demokratikus körülmények között a magyar kisebbségek az elmúlt közel negyed században éltek meg legnagyobb veszteségeiket.

Ebben az egyre nyugtalanítóbb helyzetben riasztó tüneteket mutat a magyar kisebbségek létszámának drámai csökkenése. A bajt csak fokozza a magyarországi népesség 1981 óta tartó fogyása. Rendkívül tanulságosak a Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézetének idevágó adatai. A Kárpát-medencében a 2011. évi népszámlálások alkalmával az összes népesség száma hozzávetőleg 25 millió 700 ezer volt, és mintegy 10 millió 400 ezren (40,5 százalék) vallották magukat magyar nemzetiségűnek.

2011-ben Magyarországon és a legtöbb szomszédos országban népszámlálást tartottak. Legkorábban, 2011 áprilisában Horvátországban volt népszámlálás, Szlovákiában májusban, Magyarországon, Romániában és Szerbiában pedig októberben. Ukrajnában és Szlovéniában nem tartottak népszámlálást.

Magyarországon 9 937 628 embert írtak össze 2011-ben, és közülük 8 314 029-en vallották magukat magyar nemzetiségűnek kizárólagosan vagy más nemzetiség mellett. Ez 83,7%-os arányt jelent. Tíz évvel azelőtt még 9 416 045-en, az akkori népesség 92,3 százaléka állította magáról ugyanezt.

Románia 19 milliót meghaladó összlakosságából mintegy hat és fél millió a tágon vett Erdély lakossága. Az erdélyi területeken a lakosság 74,38%-a vallotta magát románnak, 18,91%-a magyarnak. A magyar nemzetiségűek száma Erdélyben 1 225 000, Románia egyéb részein 13 ezer.

Szlovákia lélekszáma 5 397 000, ebből 4 353 000-en (80,7%) vallották magukat szlováknak, 459.000-en (8,5%), magyar nemzetiségűnek.

A **szerbiai** népszámlálás eredményei szerint a **Vajdaság** lakosságszáma jóval kétmillió alá süllyedt, és 251 000 a magyar nemzetiségűek száma. Az ország egyéb területein alig néhány ezerre tehető a magyarok száma.

Ukrajna: Kárpátalja nemzetiségi összetétele 2001-ben 1 millió 255 ezer (2011: 1 249 000) lakosából mintegy 152 000-en (2011-ben 141 000-en) vallották magukat magyar nemzetiségűnek.

Horvátország: a 2011-es eredmények szerint 14 048-an (2001-ben 16 595-en) mondták magukat magyar nemzetiségűnek, közülük csak 8249-en éltek a Drávaszöget is magában foglaló Eszék-Baranya megyében, a többiek szétszórtan Horvátország egyéb területein. Eszék-Baranya megyében összesen 305 000-en élnek, a magukat magyarnak vallók aránya kevesebb mint 3 százalék.

Szlovéniában nem tartottak hagyományos népszámlálást; a magyar nemzetiségűek létszáma 4000-re tehető.

Ausztria: miután 2001-ben volt az utolsó népszámlálás, ugyanakkor erősen megnőtt a magyarországi munkavállalók száma, legfeljebb becslésekre hagyatkozhatunk. 2001-ben 41 000 volt a magyarul beszélők száma, a magyarországi munkaerő-vándorlásnak köszönhetően jelenleg ez a szám mintegy 70 000-re tehető.

Összességében megállapítható, hogy a tíz évvel ezelőtti népszámlálások eredményeihez viszonyítva a Kárpát-medence népességszáma csökkent, ennek nagysága meghaladta az 1 millió 100 ezret. A magukat magyar nemzetiségűként megjelölők csökkenésének üteme felgyorsult, a korábbi bő egymillió fogyatkozást mintegy egymillió négyszázezres követte.

Ezen adatok ismeretében különösen fontos, hogy a népességpolitika nemzeti szintre emelkedett, mégpedig kettős megközelítésben is. A magyar kisebbségek létszámának alakulása nyugtalanító, ha nem aggasztó méreteket öltött. Nyilvánvalóvá vált, hogy az említett csonkaság kiküszöbölése mindkét vonatkozásban – tehát országhatárokon belül és kívül – sürgős orvoslást kíván. A korábbi sunyiságok, lapítások után a globalizáció és kozmopolita felfogás ellenében nem csupán következetes, de egyenesen szükségszerű az egységes magyarságkép víziójának kivetítése. Kellő felkészültség és politikai program nélkül mindez mégis kevésnek bizonyul. Az utóbbi évek kisebbségpolitikáját az óvatos kihátrálás, majd pedig az egyoldalú nekirugaszkodás jellemzi. Nem csupán a magyar kisebbségek megkerülése áll fenn, de még kínosabb, amikor a magyar kormánypolitika úgy tárgyal a kisebbségek képviselőivel, mintha azok fölött nem léteznének a többségi népek kormányai. Egyeztetett cselekvési tervek, stratégia nélkül a kisebbségek újabb és újabb elképzelésekkel szembesülnek, amelyek bizonyos körülmények között kelepccé is képezhetnek. Kétségtelen, nincs kész recept, és rövid távon alig képzelhető el megoldás, de ez mégsem jelentheti azt, hogy orákulumként meghirdetik, mi történik mátol vagy legkésőbb holnaptól fogva.

Kiutak keresése

A balekságok és melléfogások, a rögtönzések és újrakezdések ellenére nem vitatható, hogy 1990 óta a magyar kisebbségek ügye a hivatalos magyar politika részét képezi. Amíg az értelmiségiek lelkesedtek és kezdeményeztek, a Magyarok Világszövetsége mintegy pótcselekvésként tette magáévá a kisebbségek gondjait, elméleti síkon légüres térben mozogtak a legkülönbözőbb elképzelések. Nagyon hasznosnak bizonyult a Teleki Intézet felélesztése – igaz, közben sajnálatos megszüntetése – és ez irányú működése, hiszen megbízható adatok, felmérések nélkül legfeljebb érzelmi megközelítésben lehetett foglalkozni a kérdéssel. Antal József kijelentése és az alapszerződések megkötése óta azonban egyik magyar kormány sem kerülheti meg a kisebbségi kérdést, amely nem propagandisztikus szövegek által, hanem az elmúlt több mint két évtized tanulságaival léteiben érinti az egész magyarságot. A magyar politika eljutott addig a felismerésig, hogy a kisebbségek nélkül csonka a nemzet.

1990 óta a magyar közösségek országhatárokat átívelő kapcsolatrendszere jött létre. Napi frissességű hírek adnak betekintést életükbe. Országonként megvalósult a kisebbségi magyarok érdekközösségeibe tömörülése, és ez nagyon hasznos. Azonban haszontalan, sőt káros, mert megosztó a pártpolitikai alapokon végbemenő szerveződés. A kibontakozó „autonómia”-elképzeléseket is nem csupán esélyességük, hanem esetleges kihatásaik alapján is kell mérlegelni. Nem utolsósorban a homogén településterületek betelepítésekkel véghezvitt fellazítása kivitelezhetetlenné tette a területi önrendelkezést, illetve ha ilyenre sor kerülne is, az egyes országokban élő kisebbségek további feldarabolását eredményezné. Az elutasító politikától függetlenül kérdéses az ilyen irányzatok eredményessége, hiszen pl. Romániában legfeljebb a Székelyföld arányában lehet tájékozódni, de mi történjen a történelmi Erdély, illetve Partium többi magyar szigeteivel, szórványaival? A pluralizmus értelmében különböző szintű és összetételű önrendelkezési formákon el lehet gondolkodni – nincs is egységes megoldás –, mégis adott esetben ezek az egyes országokban élő magyar kisebbségek további felaprózódását, egymással szembeni elszigetelődését eredményezhetik, ti. az esetleges önrendelkezési formáknak egybe kell vonniuk egy-egy országon belül a kisebbség valamennyi tagját. Ugyanakkor sajtóságtól problémaként jelentkezik – ismét román példával – a betelepültek többség-kisebbségi megítélése.

Külpolitikai megfontolásból, de távlataiban is érdemes lenne a területi elvtől függetlenül valamennyi kisebbségi magyar közösség szervezett összefogása, globális érdekközösséggé fejlesztése. Az esetlegességet meghaladva egymás között egyeztetni terveket és lépéseket, egybehangolni a szellemi-kulturális, politikai vagy akár gazdasági tényezőket világméretű elképzelés, összefonódás lehetne. Ez a fajta önállósodás egészen más távlatokat nyithatna, ugyanakkor nem terhelné a hódító nacionalizmussal vádolt magyar kormány(oka)t. A magyar állam mindamellett vállalhatná ebben a védőhatalom szerepét. Ugyanakkor kérdéses, felkészült, képes-e ilyen léptékű feladatra a magyar kisebbségek sokasága?

A rendszerváltozás óta kétségtelen az eddig leghatásosabb elképzelés a területen kívüli honosítás vagy másként a magyar állampolgárság kiutalása azoknak, akik származásukat bizonyítva óhajtják (újra)felvételét. Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes egyre gyakrabban és bizakodóbban nyilatkozik arról, hogy a 2014. évi választásokig meglesz a félmillió külföldi magyar állampolgár, ami bizonyos eredményességre enged

következtetni, csupán – eltekintve egyéb visszaütköztől – megkerülhetetlen az a kérdés, vajon miknek tekinthetők azok, akik nem élnek vagy élhetnek a honosítás lehetőségével, és hogyan kezelhetők azok a közösségek, amelyeknek a tagjai nem vagy csak részben magyar, illetve kettős állampolgárok? Talán nem egészen mérvadó, mégsem árt publikussá tenni, hogy az „őshonos” burgenlandi magyarok nagy része ma már nem magyarnak, hanem magyarul beszélő burgenlandinak tekinti magát.

A magyar állam a határon túliak honosításával nem csupán felelősséget, de kötelezettséget is vállal, hiszen minden államnak kötelessége megvédeni polgárait az országhatárokon belül és kívül. Isten óvjon attól – habár az ördög nem alszik – ha netán nyílt összeütközés támadna bármelyik szomszédos állammal. Ilyen esetben történelmi tapasztalat szerint kiutasítják az országból vagy legalábbis internálják az idegennek tekintett, nyilvánított személyeket. Milyen biztosíték van arra, hogy ezt meg tudja akadályozni Magyarország? És még egyszer is fel kell tennünk a kérdést: hogyan, miként kezelhetők azon személyek és közösségek, akik és amelyek vállalják magyarságukat, de nem tűzik ki, még csak nem is dokumentálják, de annál nagyobb meggyőződéssel élik meg magyarságukat? Biztosan nemes, felemelő gesztus, hogy magyar állampolgárként szavazhatok bármelyik magyarországi pártra anélkül, hogy ott élnek, de ez mennyiben biztosíthatja közösségeink fennmaradását a világ bármely országában?

Az adott körülmények között – ha csak szerény keretek között is – gesztusértékű a magyar közösségek anyagi támogatása. Ez úgyszintén kétélű fegyvernek bizonyulhat, mert – akadnak példák – a támogatások nem egy vonatkozásban pártpolitikai színezetűek, amelyek egészen természetes elvárásokhoz kötődnek. Ennek a megközelítésnek sajnálatos lecsapódása annak a tagadhatatlan érzékeltetése, hol, melyik közösséget tekintni magához közelállónak a mindenkori magyar kormány. A másik oldalon – s ennek is kitapinthatók jelei – kezdetben a belügyekbe való beavatkozásnak minősítették a kisebbségek támogatását. Időközben – nem utolsósorban a felgyorsult asszimiláció tapasztaltán – egyre másra rájöttek a többségi kormányok, hogy a magyar kormány tehermentesítheti őket a békekötésekben vállalt kötelezettségeikben: ha Magyarország úgyszintén gondoskodik kisebbségeiről, akkor velük annál kevésbé kell törődni. Ez a kérdés annyira háttérbe szorul a bilaterális kapcsolatokban, hogy ma már alig helyeződik rá hangsúly.

Az eddigieket mérlegelve megállapítható: összetett folyamatokkal, lelki, tudatbeli tényezőkkel állunk szemben, amelyeknek differenciált egyeztetése roppant nehéz, ha ugyan nem lehetetlen. Ha valójában kizárható mindenfajta területi rendezés, számításba kell venni mindazon eszközöket, amelyek fékezik, majd idővel megszüntethetik a felaprózódás, további szétesés folyamatát. Nem lehet vita tárgya a magyarság szellemi-kulturális egységének megteremtése, valamennyi magyarnak bizonyos virtuális életközösségbe való beépítése/beépülése. Mégis mi fogja, foghatja össze, ha másként nem, lélekben az szétszóródott magyarságot? Olyan népet, amelyik földrajzilag-közigazgatásilag egy államon belül sem egységes, nem is említve az azonos nyelv, származás, de csak részben hasonló történelem mellett egészen különböző politikai-társadalmi-gazdasági (szocioökonómiai) identitással rendelkező, a többiektől elütő életmódot folytató egyéneket és közösségeiket.

Elodázhatatlanul meg kell kezdeni a fogalmak tisztázását, ehhez lehetővé tenni kormányoktól és pártoktól függetlenül a magyarság összehasonlító módszerekkel történő, térbe és időbe beágyazottan tudományos kutatását. Folyamatos felmérésekkel és

elemzéssel kidolgozni a fennmaradás eszköztárát. Szerencsére nem kell mindent előlről kezdeni, de annál inkább szükségszerű a módszerek, távlati elképzelések (nemzetstratégia sokszor hangoztatott, aztán ejtett) kidolgozása és a gyakorlatba való átültetése. Európaiságunk vállalása ellenére nem kerülhetők meg a szomszéd országok és népek, akiknek érdekei bizony nem egy vonatkozásban ütköznek, szemben állnak a magyarokéval. Térségünkben a szomszédainkkal való párbeszéd nélkül nem lehet elképzelni egységes magyarságot, hiszen minden ilyen kísérletért a nacionalizmus bélyegét sütik a homlokunkra.

Mindenekelőtt rendet kell teremteni az agyakban, óvakodni kell a valóságtól elrugaszkodó mítoszoktól. Nem ártana megkísérelni annak a kérdésnek a körüljárását és a felvetés Herdertől mentes szintézisének keresését: a magyarsághoz tartozásnak van-e, s ha igen, mi az értelme és értéke? A globalizáció és kozmopolitizmus világában nem könnyű megbirkózni ezekkel a feladatokkal. De végső fokon mindnyájunknak tudnunk kell: valahova tartozni minden embernek természetes igénye és joga. Ez pedig még akár marxi értelemben is a gyökértelenség és elidegenedés megszüntét jelenti. Magyarságunkban szellemileg legyünk *otthon* – szülőföldünkön – vagy a szórványokban, diaszpórában *itthon* a befogadó országokban.

A kiút végső soron többfajta megoldás keresése, a lehetőségek megteremtése és kivitelezése, ami merészség és következetesség dolga.

